

**Голові разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету «Одеська політехніка»
д.н.д.у, проф. Колісніченко Наталії Миколаївні**

ВІДГУК

офіційного опонента

декана геолого-географічного факультету, доктора географічних наук,
професора кафедри економічної та соціальної географії і туризму
Одеського національного університету імені І.І.Мечникова
Яворської Вікторії Володимирівни

**на дисертаційну роботу Хрустовського Сергія Григоровича
«Категоризація населених пунктів в механізмі оптимізації
територіальної основи місцевого самоврядування в Україні»**

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування
(галузь знань 28 – Публічне управління та адміністрування)

**Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з планами та напрямками
науково-дослідних робіт**

В умовах активної реалізації реформи децентралізації, що розпочалась в Україні у 2015 р. та кардинально змінила систему розселення й розподіл управлінських повноважень, питання категоризації населених пунктів набуває особливої наукової й практичної актуальності. Хрустовський Сергій Григорович обрав для дослідження тему, яка перебуває на стику кількох напрямів сучасної науки, а саме – публічного управління та адміністрування, регіоналістики, урбаністики, просторового планування та муніципального права. Саме ця міждисциплінарна природа теми й визначає її наукову вагомість і суспільну значущість.

Актуальність дослідження переконливо підсилюється набуттям чинності у 2024 р. Закону України «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України», який вперше на законодавчому рівні закріпив вимоги до категорії населених пунктів та процедури їх надання. Як зазначає сам автор, уже у 2024-2025 рр. зафіксовано понад сорок випадків зміни категорії населених пунктів, що виявило серйозні прогалини у процедурах, різномірність практики та ризики кон'юнктурних інтерпретацій. Ця обставина надає роботі Хрустовського С.

Г. чіткого прикладного спрямування, оскільки розроблена в ній Методика комплексної оцінки умов та показників категоризації населених пунктів безпосередньо відповідає потребам чинного законодавчого регулювання. Окрему групу чинників, що посилюють актуальність теми, складають обставини воєнного часу – фактичне руйнування або суттєве пошкодження ряду населених пунктів, вимушене переміщення мільйонів осіб, а також формування нових центрів тяжіння. У цих умовах категоризація набуває функції фіксації реального стану поселень і визначення пріоритетів їх відновлення – функції, що є специфічно українською і не має аналогів у зарубіжних моделях.

Дослідження виконане в межах планової науково-дослідної теми кафедри публічного управління та регіоналістики Національного університету «Одеська політехніка» «Забезпечення сталого розвитку територіальних громад та регіонів в умовах політико-управлінських трансформацій» (ДР № 0122U002195), госпрозрахункової науково-дослідної теми Національного університету «Одеська політехніка» «Впорядкування статусу населених пунктів Авангардівської селищної територіальної громади у рамках Закону України № 3285-IX «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України», Дослідження здійснювалося в межах міжнародного проєкту «Strategic planning for sustainable development» (програма Interreg Europe 2025), що реалізовувалося в Авангардівській селищній територіальній громаді та на розвиток Стратегії розвитку Авангардівської територіальної громади на період до 2027 року, а також за участю в реальних грантових і прикладних проєктах, що підтверджує зв'язок теми з актуальними завданнями публічного управління. Обрана тема є актуальною, своєчасною і методологічно обґрунтованою.

**Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і
рекомендацій**

Аналіз дисертаційної роботи та публікацій Хрустовського С.Г. дозволяє констатувати, що наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, є достатньо обґрунтованими, методологічно коректними та достовірними. Емпіричну основу роботи складають дані Державної служби статистики України, нормативно-правові акти та офіційні документи з питань адміністративно-територіального устрою, практичні кейси зміни категорій населених пунктів, містобудівна та геопросторова інформація, а також матеріали, розроблені автором під час роботи на посаді Авангардівського селищного голови (з 2010 р.) та голови Одеського регіонального відділення Всеукраїнської асоціації сільських та селищних рад (з 2012 р.). Це надає дослідженню унікальний практичний вимір і підтверджує достовірність отриманих результатів.

Методичний інструментарій дослідження є різноманітним і цілеспрямованим. Окрім загальнонаукових методів (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, узагальнення), автор системно застосовує: бібліографічний аналіз, контент-аналіз, методи ретроспекції та порівняльного аналізу, статистичного аналізу й класифікації, спостереження, дискурс-аналізу, кейс-методу, експерименту, анкетування та моделювання. Кожен із методів у роботі чітко обґрунтований у частині забезпечення достовірності результатів, що свідчить про методологічну зрілість автора.

Теоретичне обґрунтування спирається на широке коло наукових концепцій і доктрин: теорію центральних місць В. Крісталлера, теорію «центр-периферія» (Г. Мюрдаль, Ф. Перру, Дж. Фрідман), концепцію полюсів розвитку, інституційний підхід (Д. Норт, П. ДіМаджіо, В. Пауелл), доктрини мережевого урбанізму та функціонально-просторових типологій. Порівняльний аналіз охоплює моделі класифікації населених пунктів у країнах ЄС, США, пострадянських та постсоціалістичних державах, а також

системи DEGURBA, FUA і ESPON. Автор обґрунтовано доводить актуальність адаптації цих стандартів до українських умов.

Достовірність результатів підтверджується практичною апробацією Методики на прикладі реального кейсу – обґрунтування зміни категорії селища Авангард Одеської області з можливим наданням статусу міста. Цей кейс виконаний системно, включає позитивні та негативні чинники зміни категорії, розрахунок рівня спроможності ТГ, аналіз нормативних і правових наслідків. Обґрунтованість висновків підтверджується апробацією на наукових конференціях та впровадженням результатів у практику органів публічної влади.

Наукова новизна результатів дослідження

Наукова новизна дисертаційної роботи Хрустовського С.Г. є достатньо вагомою і виявляється в комплексі взаємопов'язаних здобутків, які мають як теоретичне, так і практично-методичне значення.

Вперше: сформульовано цілісну теоретико-методологічну концепцію категоризації населених пунктів як багатовимірного інструменту оптимізації територіальної основи місцевого самоврядування. На відміну від попередніх підходів, які трактували категоризацію переважно як демографічний або формально-адміністративний поділ, автор доводить її комплексний характер, що інтегрує правові, просторові, інфраструктурні, соціально-економічні та інституційні параметри. Це є суттєвим науковим внеском у теорію публічного управління. Вперше розроблено та апробовано Методику комплексної оцінки умов та показників категоризації населених пунктів, яка інтегрує демографічні, економічні, інфраструктурні, просторові, соціальні та інституційні критерії у єдину багатофакторну модель – перша подібна стандартизована методика в українській науці публічного управління. Вперше запропоновано модель правового розмежування «території населеного пункту» та «території територіальної

громади», що відсутня у попередніх дослідженнях і нормативних документах.

Удосконалено: теоретико-правове розмежування між поняттями «категорія населеного пункту», «статус населеного пункту» та «статус територіальної громади», що усуває змішуваність цих понять у публічно-управлінській практиці. Автор чітко обґрунтовує, що категоризація є аналітичною процедурою, а статус – юридичним наслідком її застосування. Крім того, удосконалено типологізацію сучасних зарубіжних моделей категоризації населених пунктів (морфологічних, функціональних, мережевих, багатofакторних) та визначено можливості їх адаптації до української практики.

Набуло подальшого розвитку: концептуальне обґрунтування впливу реформи децентралізації та воєнних трансформацій на систему розселення України, зокрема процеси депопуляції периферійних територій, зростання агломерацій та субурбанізації, структурної поляризації. Доведено, що в умовах воєнного часу категоризація набуває специфічної функції – фіксації реального стану населених пунктів та визначення їх потенціалу відновлення.

Стиль викладання дисертації, відповідність її тексту встановленим вимогам

Дисертаційна робота за структурою, змістом, обсягом і оформленням відповідає встановленим вимогам до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 281 – Публічне управління та адміністрування. Текст дисертації викладений у логічній та послідовній формі, матеріал представлено науково обґрунтовано, із дотриманням принципів академічної доброчесності.

Робота чітко структурована: включає вступ, три змістовні розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Перший розділ присвячений теоретико-методологічним засадам дослідження системи

розселення та категоризації населених пунктів. Другий – аналізу нормативно-правових і інституційних засад, а також практик і проблем категоризації в Україні та за кордоном. Третій – методичним підходам до оцінки умов категоризації та їх апробації на конкретному кейсі. Така структура забезпечує логічний рух від теорії до практики.

Стиль викладу відзначається академічною точністю, термінологічною виваженістю, належним рівнем узагальнення та аналітичності. Оформлення виконано згідно з чинними вимогами Міністерства освіти і науки України. Використані в роботі положення інших авторів подано з відповідними бібліографічними посиланнями, що свідчить про належний рівень опрацювання літературних джерел і дотримання академічної доброчесності.

Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання

Дисертаційне дослідження Хрустовського С.Г. має вагомe теоретико-методологічне й практичне значення для розвитку публічного управління та адміністрування, зокрема в частині просторової організації влади та управління розвитком територій.

У теоретичному плані робота збагачує понятійний апарат публічного управління чіткими розмежуваннями між «категорією» і «статусом» населеного пункту та «статусом» територіальної громади; формує цілісну концепцію категоризації як багатовимірного управлінського інструменту; систематизує зарубіжний досвід та визначає параметри його адаптації до українських умов.

Практичне значення дисертації є доведеним і підтвердженим відповідними актами впровадження. Результати дослідження впроваджено у практичну діяльність Одеської районної ради (лист від 20.01.2026), Слободожанської селищної ради Дніпропетровської обл. (акт від 15.01.2026), Всеукраїнської асоціації громад (довідка від 27.01.2026), Одеського регіонального відділення Асоціації міст України (довідка від

15.01.2026), Асоціації дослідників державного управління (довідка від 19.10.2025), Центру підвищення кваліфікації кадрів Національного університету «Одеська політехніка» (довідка від 12.12.2025) та Одеської обласної ради (лист від 20.01.2026).

Розроблена Методика комплексної оцінки умов та показників категоризації населених пунктів може бути використана: Міністерством розвитку громад та територій України при підготовці рішень щодо зміни категорії поселень; органами місцевого самоврядування для самооцінки відповідності категорії; у нормотворчій діяльності при розробленні Закону України «Про територіальну громаду»; у програмах підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування.

Аналіз змісту дисертації

Структура і зміст дисертаційної роботи Хрустовського С.Г. відповідають меті і поставленим завданням; зміст роботи повною мірою презентує отримані автором результати.

У вступі здобувач обґрунтовано визначив мету, предмет, об'єкт, гіпотезу і завдання дослідження, окреслив наукову новизну та практичне значення. Гіпотеза дослідження сформульована коректно і методологічно витончено: якщо категоризація здійснюватиметься за комплексом об'єктивних критеріїв, вона стане вагомим чинником розвитку та оптимізації територіальної основи місцевого самоврядування.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження системи розселення та категоризації населених пунктів» ретельно опрацьовані основні концепції та підходи до дослідження систем розселення – структурно-функціональний (теорія центральних місць В. Крісталлера, теорія «центр–периферія»), інституційний та мережевий. Здійснено ґрунтовну аналіз еволюції категоризації населених пунктів в Україні від ситуаційної(станової) моделі – через радянську демографічно-індустріальну – до сучасної багатofакторної, функціонально-просторової.

Систематизовано зарубіжні моделі класифікації (США, ЄС, пострадянські держави) та європейські стандарти DEGURBA, FUA, ESPON. Проаналізовано статистичні тенденції розвитку системи населених пунктів України.

У другому розділі «Категоризація населених пунктів в Україні: нормативно-правові засади та практика реалізації» здійснено детальний аналіз правового поля категоризації населених пунктів, розмежовано поняття «категорія», «статус» населеного пункту та «статус» ТГ, проаналізовано 40+ практичних випадків зміни категорій у 2024-2025 рр. Виявлено типові помилки, прогалини та ризики при прийнятті управлінських рішень. Запропоновано нову модель правового розмежування «території населеного пункту» та «території ТГ» і обґрунтовано потребу прийняття Закону України «Про територіальну громаду».

У третьому розділі «Методика комплексної оцінки умов та показників категоризації населених пунктів і напрямки її реалізації» представлено розроблену авторську методику, яка структурована за групами факторів: історичні, географічні, соціально-економічні, природні, демографічні, управлінські та інфраструктурні. Апробація методики здійснена на прикладі кейсу – обґрунтування зміни категорії селища Авангард. Сформульовано системні пропозиції щодо вдосконалення державної політики категоризації населених пунктів, включно з прийняттям Концепції просторового розвитку, кодифікацією законодавства, розвитком реєстрово-інформаційної бази та впровадженням освітніх програм.

Список використаних джерел є достатнім і охоплює праці вітчизняних і зарубіжних науковців, нормативно-правові акти, статистичні збірники та аналітичні матеріали. Додатки підсилюють емпіричну основу дослідження.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях

Основні положення і результати дисертаційного дослідження опубліковані в 6 наукових працях. З них 4 статті у наукових фахових виданнях України, включених до переліку МОН України. Публікація у матеріалах міжнародної конференції англійською мовою (Khrustovskyi S., «Spatial planning of the development of territories: The experience of European countries»). Також апробовано результати в матеріалах Літньої школи ЧНУ ім. Ю. Федьковича (2025). Кількість, обсяг і зміст публікацій загалом відповідають вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Опубліковані праці відображають основні положення дисертаційної роботи, що охоплюють: теоретико-методологічні засади категоризації населених пунктів, питання просторового планування і відновлення громад в умовах збройної агресії, фінансову спроможність ТГ, еволюцію категорій населених пунктів в адміністративно-територіальному процесі України. Таким чином, опублікований доробок адекватно відображає зміст і результати дослідження.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження, зауваження та пропозиції

Відзначаючи загалом високий науковий рівень дисертаційного дослідження, його обґрунтованість, оригінальність та практичну значущість, хотілося б звернути увагу на окремі дискусійні положення та запропонувати відповідні уточнення.

1. У роботі декларується міждисциплінарний підхід як один із методологічних принципів (с. 15), проте він не одержав достатнього концептуального розкриття у теоретичному розділі. Міждисциплінарний характер проявляється у реальному синтезі методів і теорій з різних наук (публічне управління, регіоналістика, право, просторове планування, урбаністика), але власне методологічне обґрунтування того, яким чином

здійснюється міждисциплінарна інтеграція у конкретних аналітичних процедурах дослідження, могло б бути більш розгорнутим.

2. У розділі 1 при аналізі теорій систем розселення відчувається певна диспропорція між детальним висвітленням класичних зарубіжних концепцій (Крісталлер, Мюрдаль, Перру, Фрідман, Норт) і відносно стислим розглядом вітчизняних наукових шкіл. Більш повне залучення вітчизняної наукової бази посилює зв'язок теоретичного розділу зі специфікою і традиціями дослідження систем розселення в Україні.

3. Третій розділ містить ретельний кейс-аналіз ситуації з можливою зміною категорії селища Авангард. Водночас хочеться відзначити, що одного кейсу, навіть проведеного детально, дещо недостатньо для підтвердження універсальності та масштабованості запропонованої Методики. Для доведення широкої застосовності методики доцільним було б включення порівняльного кейсу з іншим типом населеного пункту – наприклад, малого міста, що претендує на підвищення категорії, або сільського поселення в депресивному регіоні. Це значно посилює переконливість та практичну верифікацію авторської методики.

4. У структурі Методики комплексної оцінки виникає питання щодо ваги окремих блоків критеріїв при формуванні інтегральної оцінки. Зокрема, не зовсім зрозуміло, яким чином має визначатися «вагомність» (значущість) кожної групи факторів (демографічних, економічних, просторових, інфраструктурних, соціальних, інституційних) при підсумковому рейтингуванні – чи є вони рівнозначними, чи пропонується система диференціювання ваг? Це питання є принциповим для стандартизованості та відтворюваності результатів у різних умовах застосування Методики. Хотілось би більш чіткого опису механізмів зважування або обґрунтувати принцип рівнозначності критеріїв.

5. Дослідження охоплює суттєвий виклик воєнного часу, проте аналіз впливу бойових дій на реальне функціонування системи розселення та

потенційний вплив повоєнного відновлення на категоризацію населених пунктів видається дещо абстрактним. Доцільним було б визначення конкретного набору індикаторів або процедури «ревізії» категорій населених пунктів для постраждалих від збройної агресії територій, що стало б суттєвим внеском і узгоджувалося б із сучасними викликами повоєнної трансформації системи розселення.

До технічних зауважень слід віднести наявність у тексті поодиноких стилістичних неточностей і повторювань ряду формулювань у теоретичному розділі.

Разом з тим, наведені зауваження носять дискусійний, уточнюючий та рекомендаційний характер і жодною мірою не знижують загального рівня та значущості проведеного дослідження.

Загальний висновок

Аналіз змісту, структури та результатів дисертаційної роботи Хрустовського Сергія Григоровича на тему «Категоризація населених пунктів в механізмі оптимізації територіальної основи місцевого самоврядування в Україні», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 281–Публічне управління та адміністрування (галузь знань 28 – Публічне управління та адміністрування), дає підстави стверджувати, що дослідження є самостійною, завершеною та актуальною науковою працею, в якій поставлена мета вирішується на міцних теоретико-методологічних засадах, містить наукову новизну та обґрунтовані достовірні результати, які в сукупності вирішують важливе науково-практичне завдання.

Робота вирізняється науковою новизною, містить важливі теоретичні узагальнення та практичні рекомендації, що можуть бути використані у сфері публічного управління, просторового планування, нормотворчої діяльності та освітнього процесу. Зміст і структура дисертації повністю відповідають «Вимогам до оформлення дисертацій», затверджених Наказом

Міністерства освіти і науки України, а також «Порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р.

Здобувачу Хрустовському Сергію Григоровичу може бути присуджено науковий ступінь доктора філософії з галузі знань 28 – Публічне управління та адміністрування за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування.

Офіційний опонент:

декан геолого-географічного факультету,
доктор географічних наук,
професор кафедри економічної та соціальної
географії і туризму
Одеського національного університету
імені І.І.Мечникова

Вікторія ЯВОРСЬКА

«___» _____ 2026 р.